

Promišljeno i brižljivo postavljeno, težište istraživanja u doktorskoj disertaciji Jelene Dostanić temelji se na junakinjama dela triju odabranih autorki. Teza se u značajnoj meri bavi i pitanjem ženskog autorstva, odnosno okolnostima koje su uticale i utiču na rad žena-pisaca. U skladu s takvom problematikom, posvećena je pažnja i načinu oblikovanja ženskog identiteta u odabranim romanima.

Autorka disertacije ponudila je značajan novi uvid u moguće odgovore na pitanje šta je to što žene iz kulturološki udaljenih zajednica razdvaja, a šta im uprkos razlikama ostaje zajedničko. Svom istraživanju, dakle, Jelena Dostanić dala je ambiciozan zadatak da osvetli takozvano “žensko pitanje” tako što će uspostaviti paralele između ženskih likova koji delaju u specifičnim političkim, sociološkim i kulturološkim uslovima tipičnim za Zapad (junakinje Margaret Etvud i Toni Morrison) i Istok (junakinje Anite Desai). Da bi se došlo do odgovora na ovako složeno pitanje, istraživanje je bilo usredsređeno na teme kojima su same autorke podarile najviše pažnje, odnosno teme koje su se pokazale ključnim za definisanje ženskog identiteta. Na osnovu analize ovih segmenata egzistencije, disertacija je pružila širok uvid ne samo u psihi pojedinačnih ženskih likova, već i u celokupnu društvenu dinamiku kojom su ti likovi određeni: verovanja, običaje, hijerarhije moći. Najviše prostora posvećeno je analitički preciznom pristupu temama kao što su brak, majčinstvo, prijateljstvo među ženama, ženska seksualnost, porodica i odnos pojedinca prema sebi i zajednici. Metodom komparacije došlo se do zaključaka da društveni faktori poput ekonomske situacije, političkog usmerenja i kvaliteta obrazovnog sistema nesumnjivo utiču na nivo svesti kod žena, odnos društva prema ženi, kao i žene prema samoj sebi. Međutim, bez obzira na mnogobrojne i značajne razlike između žena na Istoku i Zapadu, ostaju – i to je u ovoj disertaciji izuzetno uspešno pokazano – pojedine sfere koje su im zajedničke, bez obzira na spoljašnje faktore. Ove sličnosti daju odgovor na pitanje šta je to što čini suštinu žene, odnosno šta je to što žene čini posebnim i drugačijim.

Druga velika tema disertacije Jelene Dostanić takođe je povezana sa “ženskim pitanjem”, ali u oblasti autorstva, odnosno u književnosti, književnoj teoriji, kritici i izdavaštvu. Rad nudi osvrt na teškoće i predrasude koje su okruživale prve proslavljene žene pisce, koje su svojom borbom za pravo na pisanje izvršile svojevrsnu revoluciju u svetu umetnosti. Naime, ženska borba za pravo na autorstvo mnogo je više od borbe za mesto u nekoj profesiji – reč je o borbi za pravo na mišljenje, pravo govora i pravo na aktivno prisustvo u javnom životu. Disertacija se, oslanjajući se na istoriju književnosti, kao i na feminističke kritičare, bavi zastupljenošću ženskih pisaca u svetu književnosti, kao i statusom koji one imaju kao književni kritičari. Spomenute su, takođe, i ključne ličnosti i dela koja su među prvima uveli pitanje ženskog autorstva i naglasili značaj ženske emancipacije posredstvom književnosti. Pored pitanja ženskog autorstva uopšte, disertacija je temeljno obradila i šira literarna iskustva triju autorki, s posebnim osvrtom na odnos žena pisaca prema ženskim likovima. Na temelju odabranih dela, kandidatkinja je celovito sagledala njihovu motivaciju za odabir junakinja, objektivnost, književne tehnike i ideološka uverenja na osnovu kojih se vrši stvaranje psiholoških profila književnih likova.

Kritička analiza sprovedena je na osnovu tri teorijska okvira: feminizma, postmodernizma i postkolonijalizma. Ove teorije odabrane su zbog svoje relevantnosti kada je reč o temama povezanim sa ženskim pitanjem i autorstvom. S obzirom na to da se feministički pokret po pravilu povezuje s pitanjima ženske egzistencije, feministička književna teorija s jakim razlogom je odabrana za jedan od temeljnih oslonaca ove disertacije. Njena autorka se stoga bavi i odnosom koji odabrane književnice imaju prema feminističkoj ideologiji, a koji je u sva tri slučaja naglašeno ambivalentan. Ova teorija u dobroj je meri primenjena i u analizi ženskih likova. Budući da je u procesu istraživanja ove teme kandidatkinja zaključila da je jedan teorijski okvir, koliko god bio obuhvatan, nedovoljan za celovitu i temeljnu analizu „ženskog pitanja“, u teorijsku građu uključene su još dve struje: postmodernizam i postkolonijalizam. Tri odabrane autorke, naime, svrstavaju se u epohu postmodernizma, a tome u prilog idu i mnoge odlike njihovog rada. Zbog toga se, kad je reč o analizi postmodernističkih elemenata prisutnih u odabranim delima, disertacija zasniva na istraživanju postmodernističkog viđenja žene. S obzirom na oprečne stavove kritičara kada je reč o dinamici između postmodernizma, orijentisanog ka književnoj formi i eksperimentu, i „ženskog pitanja“, kome treba prostora za smislenu sadržinu, analiza nastoji i uspeva da pronade tačke spajanja, odnosno one elemente postmodernizma koji pogoduju izražavanju kompleksnosti ženske egzistencije. Taj konsenzus između naizgled nepomirljivih suprotnosti, kandidatkinja lucidno pronalazi u njihovoj zajedničkoj subverzivnoj moći. Konačno, veliki segment istorijske građe čini teorija postkolonijalizma, koja ispituje asimetrične hijerarhije moći, imperijalistički duh i odnose gospodar-rob koji se neretko identifikuju u osnovi odnosa između muškaraca i žena u zajednicama o kojima autorke pišu. Dok je povezanost između teorije postkolonijalizma i rada Anite Desai očigledna, u disertaciji su izloženi i manje očiti, ali izuzetno značajni argumenti koji ovu teorijsku struju čine ne samo relevantnom, već i neophodnom u analizi dela Margaret Etvud i Toni Morison. Ovakav pristup ukazao je i na to da postkolonijalizam nije povezan isključivo s teritorijama koje su bile u formalnom statusu kolonija, već i za one koje su bile ili su i danas predmet sociološke i kulturološke okupacije i eksploatacije, kao što je to slučaj s Kanadom. U skladu s tim, kolonizacija i imperijalizam mogu biti primenjeni ne samo na određenu teritoriju, već i na određenu etničku ili rasnu grupaciju, kao što je slučaj s crnim stanovnicima određenih delova Sjedinjenih Američkih Država u romanima Toni Morison.

ZAKLJUČAK

Zaključci do kojih je kandidatkinja došla na temelju opsežne i uspešno sprovedene analize, primene odabranih teorijskih okvira i konsultovanja opsežne sekundarne literature iz oblasti književne kritike, upućuju na izuzetno veliki značaj koji društveni, ekonomski i politički faktori imaju kada je reč o položaju žena i njihovoj ulozi u društvu. Pored toga, kulturološke razlike između Istoka i Zapada određuju prioritete žena, kao i vrednosne sisteme na čijim temeljima one

izgrađuju sliku o sopstvenom identitetu i vrednosti. Zaključeno je i da žene, bez obzira na kulturološki i socijalni okvir njihove egzistencije, nastoje da se posvete potvrđivanju i izgradnji sopstvene ličnosti, bilo da je to kroz profesionalno ostvarenje ili kroz odnose sa drugima, poput majčinstva, bračnih odnosa ili bliskog prijateljstva. Stoga autorke čija su dela činila osnovni korpus istraživanja u radu na ovoj disertaciji, poseban naglasak stavljaju na nastojanja ženskih likova da pronađu svoj put, neretko prožet mnogobrojnim izazovima i iskušenjima, odbacujući strahove, iluzije i zablude. Na tom putu samospoznaje, zaključuje autorka ove vredne disertacije – one otkrivaju složenost, ali i lepotu ženskog prijateljstva, koje im daje kontekst na čijim osnovama mogu da izgrade ili učvrste svoj ugroženi ili srušeni identitet. r